

FØDT ONDE: Voldtektsmenn, mordere, umenneskelige diktatorer er ikke monstre ifølge filosof Svendsen tror ikke det. Ifølge forskere er likheten mellom Hitler, Mao og Anders Behring Breivik at ondskap er begått i ideologiens navn. Illustrasjonsfoto: Scanpix

Har vi alle evnen til å utføre grusomme handlinger?

Ifølge forskere er likheten mellom Hitler, Mao og Anders Behring Breivik at ondskap er begått i ideologiens navn.

Josefine Spiro
magasinet@dagbladet.no

(Dagbladet): - Noen

mennesker har helt klart onde tendenser. Det er de som med vilje sårer eller skader andre. Enkelte har til og med glede av det, men heldigvis finnes det få sadister.

Voldsforsker Ragnhild Bjørnebekk ved Politihøgskolen ble en gang i tiden

kalt fredsforsker.

- Men det var jo ikke fred jeg forsket på. Det var fred jeg ville jobbe for. Hvis man forstår hva som fører til volden, kan man prøve å bekjempe den.

Du er heldig hvis du aldri har vært vitne til den — ondskapen. På gata. På nyhetene. I historiebøkene. Ondskap har eksistert siden tidenes morgen — men hva er egentlig ondskap?

Kan hvem som helst bli ond?

- Når vi snakker om ondskap, er det gjerne monstrene vi trekker fram, de som gjør så ekstreme ting at vi ikke kan identifisere oss med dem. Sannheten er at det ikke bare er monstrene som gjør grusomme handlinger.

Filosof Lars Fr. H. Svendsen har brukt store deler av sitt voksne liv på å studere ondskap. I 2001 utga han boka «Ondskapens filosofi», der han blant annet prøver å svare på hva ondskap er og hvorfor noen blir onde.

- Mange tror på skrekkfilmondskapen — at en ond person er noen som gjør det onde fordi det er ondt. Men du kan ikke skille mellom en person og en handling. Du er det du gjør.

- Jeg har sett to myrdede lik hittil i år. Eirik Husby Sæther (27) fortrekker ikke en mine, som om død og drap skulle vært en del av hverdagen.

Men så er det jo kanskje nettopp dét det er for en kriminaletterforsker. Han sitter helt ytterst på stolen ved det lille kafébordet. Overkroppen er framoverlent. 27-åringen har sett konsekvensene av brutal ondskap. Skjelvende voldtektsofre. Mishandlede koner. Drepte.

- Hjertet kan banke litt fortere og jeg merker at stemmen blir spak. Jeg må stille mange ubehagelige

KRIMEKSPERT: For krimetterforsker og forfatter Eirik Husby Sæther er mistenkelige dødsfall nesten hverdagskost. Foto: Agnete Brun / Dagbladet

spørsmål, sier han.

Da Sæther begynte å jobbe på kriminalvakta i Oslo politiet i 2009, fikk han ingen myk start på karrieren. Han ble en av dem som rykker ut først i alle alvorlige saker i hovedstaden. Mistenkelige dødsfall er nærmest hverdagskost for kriminalvakta.

- Det var fælt å se det første liket. Vi må ikke bare se døde mennesker, men også ta på dem — finne ut hvor de er stive, så vi kan anslå hvor mange timer de har ligget.

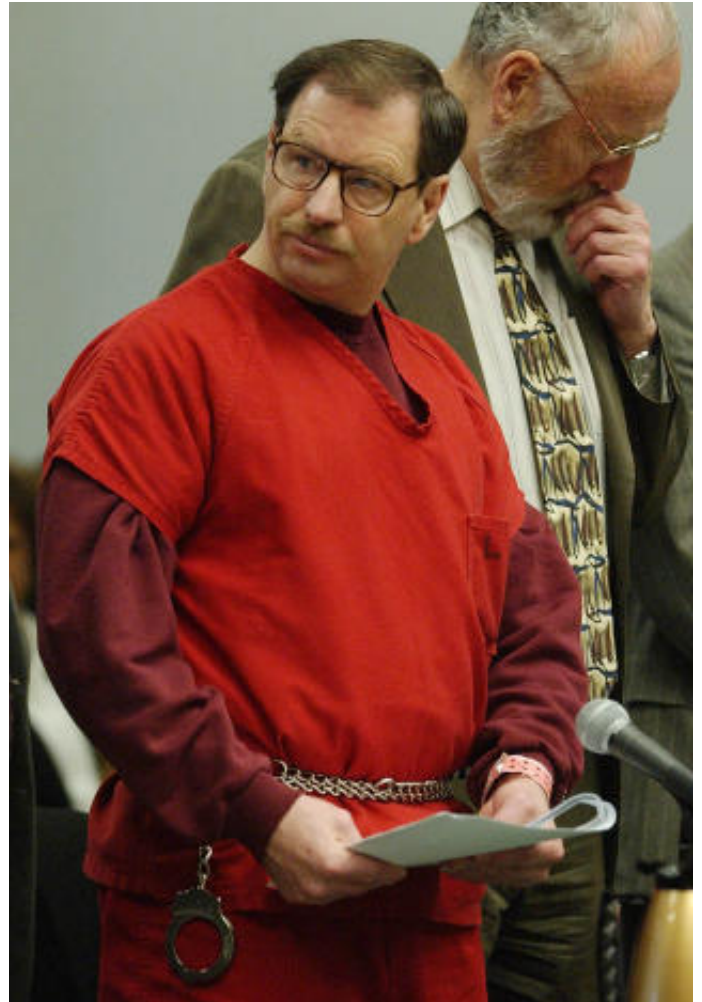
Døde kropp er virker kalde, men er det egentlig ikke. De holder samme temperatur som stua de ligger i. Men de kjennes iskalde. Døden er kald. Husby Sæther bruker erfaringene fra arbeidet i politiet til å skrive bøker om ondskap. I mars kom debutromanen, «Lobotomisten». Hovedpersonen i boka, pastorsønnen Johannes, blir besatt av å kurere syndige mennesker så de ikke kommer til helvete. Kurene blir mer og mer groteske og umenneskelige, men hovedpersonen tror han hjelper ofrene.

- Jeg ville skrive krim som lar leserne forstå den ondskapen jeg har sett under arbeidet i politiet. Før jeg begynte å skrive, leste jeg meg opp på psykologi for å kunne gjøre morderen troverdig og til en mann man kan forstå, sier han.

Voldtektsmenn, mordere, umenneskelige diktatorer. Anders Behring Breivik. Er de alle monstre? Filosof Svendsen tror ikke det.

- Ingen av oss er født vaksinert mot å begå onde handlinger.

- Bare se på Politibataljonen 101 fra andre verdenskrig: Helt vanlige menn fra Hamburg-området i Tyskland dro innover i østområdene og deltok i massenedslakting av jøder. Dette var menn som ikke skilte seg fra andre før de gikk inn i

GARY RIDGWAY: En av de verste seriemorderne i USAs historie. Ble i 2003 dømt for drap på 49 kvinner. Mordene ble begått tidlig på 80-tallet, men Ridgway ble først arrestert i 2001, takket være nye DNA-metoder. Foto: Elaine Thompson / Reuters / NTB Scanpix

polititjenesten, sier han.

- De visste selvfølgelig at man ikke skal slakte ned uskyldige, men gjorde det likevel. De skal faktisk ha fått anledning til å takke nei før de la ut på sitt første oppdrag, fordi ledelsen mente at betjentene sto overfor en svært belastende oppgave. Svært få gjorde det.

Kanskje det var et resultat av gruppepress: en solidaritet med gruppa som gjorde at deltakerne ikke ville overlate hele den forferdelige jobben til kamerater. Voldsforsker Bjørnebekk tror ikke det stemmer at hvem som helst kan bli onde.

- De med høy empati klarer som regel ikke å utføre onde handlinger når de opplever at andre lider. Har du derimot lav empati, er du mer utsatt. Da er det kanskje bare et motiv som mangler. Det kan være knyttet til grådighet, makt eller hevn, og en tilfredsstillelse av egne lyster, sier hun.

28. juni 1964: En gutt blir født i Kingsport, Tennessee i USA. Det er noe galt med hjernen hans — dyssosial personlighetsforstyrrelse. Med åra blir den forsterket, fordi gutten blir utsatt for omsorgssvikt, og seksuelt misbrukt av en voksen mann. Guttens navn er Tommy Lynn Sells.

I 1980 dreper han for første gang, da er han 16 år gammel. I 1985 dreper Sells for andre gang.

21-åringen jobber på et karneval i Forsyth, Missouri, der han treffer Erna Cordt (35) og hennes sønn (4). Cordt blir sjarmert av den unge mannen og inviterer ham med seg hjem. I løpet av natta skal Sells ha fersket Cordt i å stjele fra ryggsekken hans.

Det kunne ikke sjarmøren godta, så han lånte balltreet til fireåringen og slo i hjel moren hans. Like etterpå ble sønnen tatt av dage på samme måte.

Den rettsmedisinske psykiateren Michael H.

MAO ZEDONG: Innførte Kultur-revolusjonen, en serie politiske kampanjer i kommunist-Kina, som skulle forandre samfunnet fra bunnen av. Revolusjonen førte til store utrensninger og ødeleggelser, og minst 40 millioner ble drept. Foto: AFP Photo

Stone har rangert Sells som en av USAs verste masse-mordere. Mange av Sells ofre var kvinner og barn. Banket opp. Knivdrept. Torturert. I 1999 hadde Sells tatt 70 liv uten et snev av dårlig samvittighet. Han fikk diagnosen psykopat.

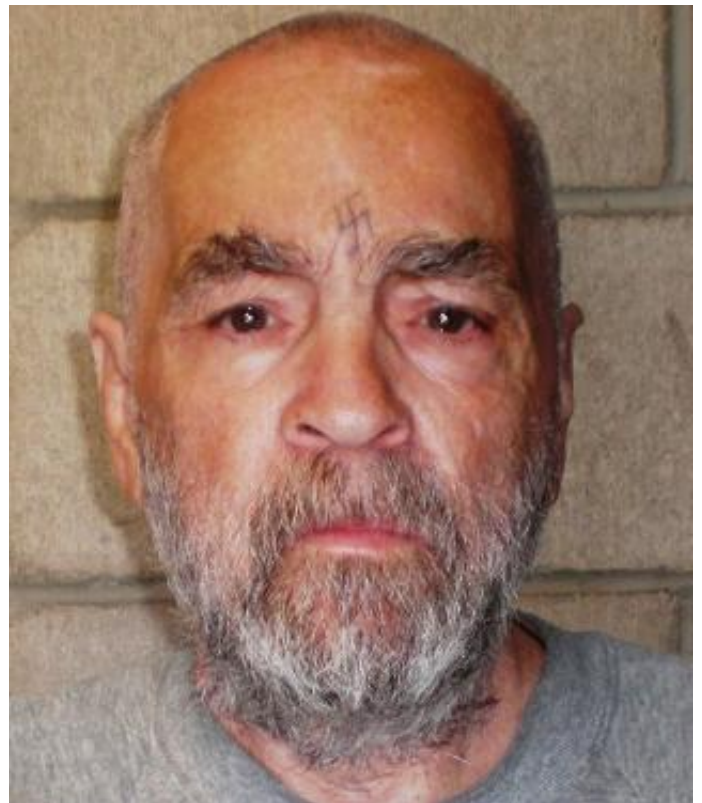
Vi kontakter Simon Baron-Cohen, britisk psykiater og ekspert på menneskers psyke.

- Psykopater kan være svært manipulerende og sveikefulle. De har en tendens til å sjarmere folk og få dem til å stole på seg, for så å såre dem. Det viser at deres evne til å lese andres sinn fungerer utmerket. Derimot er psykopatens evne til å føle noe hensiktsmessig når de er vitne til eller hører om andres lidelser, mangelfull. Langt flere menn enn kvinner blir psykopater.

Baron-Cohen er overbevist om at mangel på empati kan føre til onde handlinger. I fjor ga han ut boka «Zero Degrees of Empathy» («ingen grad av empati»), der han argumenterer for at vi bør erstatte begrepet «ondskap» med «mangel på empati».

- Det er mer hensiktsmessig, fordi empati kan måles ved hjelp av hjerneskanning. Psykopater, narsissister, «borderline-tilfeller» og autister har medisinske tilstander som tillater oss å se hvordan hjernen fungerer. Felles for de fire er at de har lite empati, men dette fører ikke alltid til grusomme handlinger. Av og til reagerer personer med lav empati med å isolere seg fra andre. Det gjelder først og fremst autister, som kan føle seg forvirret av andre mennesker. Autisten er psykopatens rake motsetning, forteller han:

- Autisten sliter med å utvikle empati, men det gjelder spesielt den delen som går ut på å sette seg inn i andres sted. Den andre delen, som handler om å bli påvirket følelsesmessig av andres lidelser, er som regel veldig intakt. Det betyr at det vil virke svært forstyrrende på autister å være vitne til andres lidelser. De har gjerne en sterk følelse av moral og

CHARLES MILLES MANSON: Dømt for å ha fått medlemmer i den såkalte «Mansonfamilien» til å drepe ni personer på brutalt vis i 1969 - blant dem regissør Roman Polanskis høygravide kone Sharon Tate. Manson hevdet drapene var en del av en rasekrig. Foto: EPA / CALIFORNIA DEPARTMENT OF CORRECTION

vil stå opp mot urettferdighet.

Borderline-tilfellet er ifølge Baron-Cohen også nokså ulik psykopaten. En av forskjellene er at borderline-tilfellet kan ha problemer med å tolke andre menneskers atferd.

- Borderline-tilfellene har ofte opplevd omsorgssvikt eller overgrep i barndommen. Resultatet er at de har vanskelig for å stole på andre, og dermed lett kan føle seg truet. I slike situasjoner blir borderline-tilfellene stresset og mister samtidig evnen til å lese andre menneskers atferd. De reagerer med selvforsvar. I slike emosjonelle situasjoner er det vanlig å si eller gjøre sårende ting mot andre, sier psykiateren.

Han trekker også fram narsissisten som eksempel på en person med manglende empati, og får støtte fra voldsforsker Bjørnebekk. Hun mener narsissistene kan plasseres i en egen ondskapskategori: egotismen.

- Egotisme er en utbredt type ondskap, der aktøren setter seg selv i en posisjon over alle andre mennesker. Da dreier alt seg om å tilfredsstille egne behov. Andre settes til side, selv om det kan bety at de vil lide av det, sier Bjørnebekk.

Ifølge nettstedet sakkyndig.com har narsissistene et sterkt behov for beundring og ser på seg selv som overlegne andre. Dermed forventer de at andre handler etter deres ønsker, selv om disse ofte er helt urimelige.

Narsissistene er kjent for å mangle empati, fordi de ikke vil gjenkjenne eller identifisere seg med andres følelser og behov. Filosof Lars Fr. H. Svendsen tror mangel på empati kan være et bidrag til at mennesker utfører onde handlinger, men er ikke enig med Baron-Cohen i at det må en personlighetsforstyrrelse til for å få fram ondskaper i oss.

ADOLF HITLER: Fremmet en nyhedensk blod- og raseideologi, som blant annet førte til nedslakting av seks millioner europeiske jøder i holocaust.
Foto: AP Photo / File

- Vi kan ikke redusere ondskap til mangel på empati. Du kan ha en ganske høy grad av empati og likevel gjøre helt jævlige ting, men vi tilpasser oss ut fra hvem vi synes det passer å være empatisk overfor, sier han. Ondskaper har mange ansikter og kan deles inn i typer ut fra hva slags drivkraft som ligger bak den, mener Svendsen.

Han ser på den instrumentelle ondskaper som den mest vanlige.

- Da er du ond fordi du vil oppnå et gode, som for eksempel å tilfredsstille et begjær. En type instrumentell ondskap er alvorlige vinningsforbrytelser, sier han.

Fredag 26. mai 2000, klokka er snart 9.15. Plutselig stormer væpnede ransmenn inn hos Urmaker Bjerke på Torgalmenningen i Bergen, de ribber butikken for luksusklokker til minst en million kroner. Ti år seinere slår de til igjen, denne gang hos Urmaker Christensen i Oslo. De får med seg verdisaker verdt en halv million kroner.

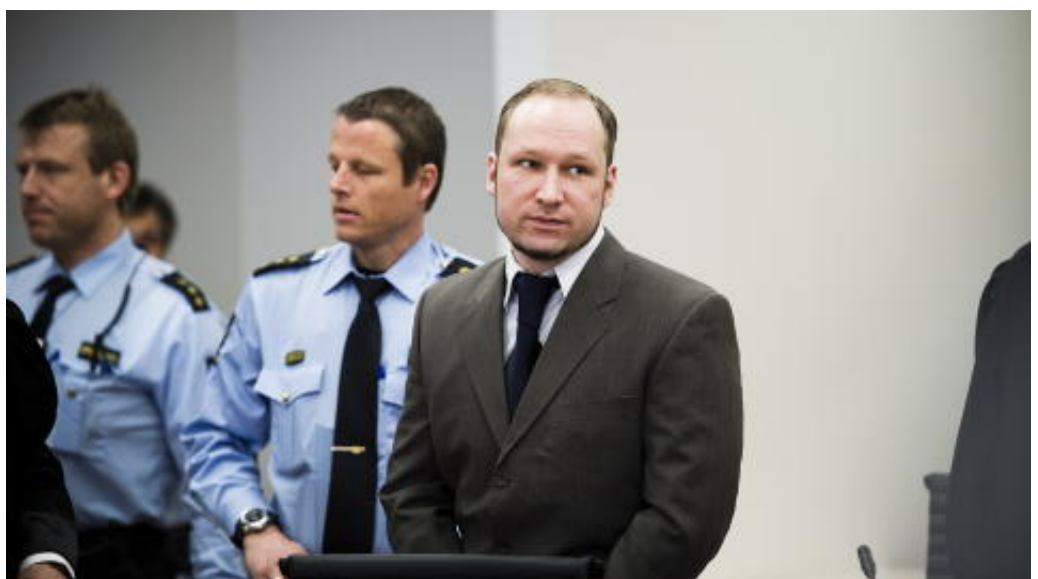
- Det er grove ran. For det første truer de med våpen, de knuser monterer og skremmer naturligvis betjeningen, sier Geir Ellefsen i Oslo politidistrikt til TV2.

Voldsforsker Bjørnebekk mener i likhet med Svendsen at det er typisk for mennesker med onde hensikter å kunne skade andre for å oppnå et mål.

- Ranerne bruker våpen og skaper en fryktelig situasjon for de involverte. Bruker dem til egen vinning. Av og til tilintetgjør ranerne det som står i veien for målet.

Belle Gunnes Født Brynhild Paulsdatter Størset i Selbu i Sør-Trøndelag. Bosatte seg i Chicago og ble etter sin død verdenskjent for å ha drept flere av sine barn, to ektemenn og flere friere. Til sammen skal hun ha drept 40 personer. Hun ble aldri dømt. Foto: Scanpix

Da ser de på dem bak skranken som objekter, sier hun. Ifølge filosof Svendsen er det mange som gjør ondt i troen på at de gjør noe godt. Menneskene som utfører slike grusomheter er ofte motivert av tanken på andres ondskap, sier han.

Vi sitter på kafé på Solli plass i Oslo. Utenfor er en rundkjøring, som ligger midt mellom to åsteder for det Sæther anser som svært grove overfallsvoldtekter. En norsk kvinne i begynnelsen av 20-åra er på vei hjem fra en tur på byen. To menn følger etter henne. Plutselig er de bak henne — foran inngangsdøra hennes truer de henne til å åpne.

Kvinnen er redd og tør ikke annet enn å slippe de to fremmede mennene inn i hjemmet sitt. Der blir hun brutalt voldtatt av dem begge. De to overgriperne ble tatt på DNA.

- Like etter voldtekten ble vi koplet inn og måtte snakke med jenta. Det var en kort samtale, men den var ubehagelig. Hun var i sjokk, sier kriminaletterforsker og forfatter Eirik Husby Sæther.

Dagen etter må kvinnen igjen la seg avhøre. Det holder ikke å beskrive overgriperne og hvor voldtekten skjedde. Hun må beskrive ondskapen i detalj.

- Jentene må være veldig spesifikke. Jeg ser at de kvier seg for hvert spørsmål. Det er ikke rart. Når det skjer noe så forferdelig med deg, vil den automatiske reaksjonen være at du ønsker å stenge hendelsen ute. Du vil ikke snakke om det som har skjedd, sier Sæther.

ANDERS BEHRING BREIVIK: Tok livet av 77 mennesker under terrorangrepene i Oslo og på Utøya 22- juli 2011. Hensikten var å fjerne dem han så på som en hindring på veien mot hans mål om et monokulturelt Europa. Foto: Håkon Eikesdal / Dagbladet

VIGGO KRISTIANSEN (1979): Ble i 2002 dømt for voldtekt og drap av to små jenter i Baneheia i Kristiansand i mai 2000. Forbrytelsen skal ifølge dommen ha blitt utført sammen med kameraten Jam Helge Andersen.

Han rynker panna litt.

- Voldtektsmenn er så utrolig kalde. De planlegger overgrepene. Bruker vold eller truer med våpen. Veldig få kunne klart å gjennomføre en overfallsvoldtekt, fordi de fleste ikke ville tenne på situasjonen. Det kan være kaldt ute. Sjøppel på bakken. Ei jente som skriker og er redd. Det er helt sykt at noen kan tenne på noe sånt.

Draps- og terrortilfalte Anders Behring Breiviks handlinger 22. juli og bakgrunnen for dem, kan minne om en tenkemåte som også var til stede hos Hitler og Mao. Han har omtalt 22. juli-angrepene som «grusomme, men nødvendige handlinger». I manifestet sitt uttrykker han et sterkt hat overfor Arbeiderpartiet og AUF, som han mener står i veien for målet hans: et monokulturelt Europa.

Voldsforsker Bjørnebekk mener Hitler og nazistene under andre verdenskrig er tydelige eksempler på mennesker som utøvde onde handlinger på grunnlag av en ideologi.

- Noen idealister definerer andre som syndebukker eller som årsaken til at de selv har det vondt. De som utfører onde handlinger på grunnlag av en ideologi, har en tendens til å rasjonalisere og nøytralisere grusomme handlinger. De ser på ondskapsen som et nødvendig middel for å «frelse verden», sier hun.

- Den idealistisk onde tenker over godt og ondt, men tenker feil. Han gjør det onde i tro på at han gjør noe godt, sier Svendsen.

Filosofen og forfatteren mener idealister med utopier er svært farlige.

- En utopi er en forestilling om et idealsamfunn på jorda. Mennesker som er drevet av en slik visjon gjør ofte hva som helst for å oppnå målet sitt. Ingen pris er for høy.

- Mao hadde en helt pervers vilje til å ofre menneskeliv for å realisere en politisk visjon. Sånne som Mao tenker at dersom det finnes mennesker i samfunnet som ikke stemmer overens med utopien, så er det menneskene det er noe i veien med. De må elimineres. Under kulturrevolusjonen i Kina ble mange millioner mennesker drept i diktatorens sosiale eksperimenter og utrenskinger.

- Mao var drevet av et ideal, men han var heller ikke fremmed for frynsegoder. Han nøt godt av de onde handlingene sine, forteller Svendsen

Kommentator i Dagbladet, John Olav Egeland skrev 20. april om hvordan «Ondskapens grenser ble sprengt» i norsk rettshistorie da Anders Behring Breivik satt i vitneboksen og fortalte om sine egne grusomheter.

«**Hele denne historien sprenger** rammene for tradisjonell ondskap slik vi kjenner den fra krig, drap og overgrep. Det handler om noe mer enn å påføre andre smerte. Anders Behring Breivik interesserer seg ikke for andres menneskers lidelser. Det er effekten han får ut av smerten, han er interessert i. I sjokket og lidelsen ligger det både oppmerksomhet og politisk makt. Som han selv konkluderte i retten: Man må drepe for å bli hørt.»

Bjørnebekk mener et typisk trekk ved onde personer er at de bruker mennesker for å oppnå egne mål.

- Onde mennesker bruker andre for å oppnå en tilfredsstillelse. Det kan for eksempel være at de vil ha makt og komme i posisjon. De ser på ofrene sine som objekter, ikke individer. For å være i stand til å utføre så onde handlinger som han har gjort, må Breivik ha sett på menneskene han skjøt som objekter. Han må ha blokkert enhver form for empati og samvittighet, og trent seg opp mentalt.

Anders Behring Breivik skal ha spilt skytespill i lengre tid og dopet seg før han gikk til angrep på regjeringskvartalet og ungdommene på Utøya. Ifølge voldsforskeren viser amerikanske studier av skolemassakrer at flere av angriperne har vært storforbrukere av voldsspill.

Spillene skal ha bidratt til skyteferdighet, strategi og taktikk, og evnen til å utføre angrepene. Noen ganger prøver mennesker å oppnå et mål uten å tenke over konsekvensene. Av og til fører det til at andre lider. Svendsen kaller det dum ondskap.

- Du gjør noe ondt uten å tenke over om det du gjør er godt eller ondt. Tenk deg en byråkrat som sitter på sitt kontor og tar beslutninger med helt forferdelige menneskelige kostnader.

Han tenker at han bare gjør jobben sin. Eller man kan se for seg to bleiebarn som sitter i en sandkasse og leker. En liten gutt med en gravemaskin, og ei jente med bøtte og spade. Jenta ser misunnelig på lekekameratens gravemaskin.

Hun forsøker å ta den fra ham, men gutten protesterer, så hun slår ham med sandspaden. Det ender med et tårevått vræl. Og at gravemaskinen får ny eier.

- Små barn er fysisk aggressive med kroppen sin, de tar hverandres leker. Så skjer en gradvis prosess, der barna lærer etikk og moral. Samvittigheten utvikles, og barna lærer de sosiale normene i kulturen de lever i. Men det er ikke alle som blir kultivert. En liten gruppe barn fortsetter å være fysisk aggressive. Fortsetter å ta andres leker. De utvikler ikke en fungerende samvittighet, empati og moralsk refleksjon. Disse må man være oppmerksomme på, sier Bjørnebekk.

Hun sier noen barn er født med egenskaper som gjør dem mer sårbare for å utøve voldshandlinger enn andre.

- Disse medfødte egenskapene kan skruses på dersom barna vokser opp i dårlige miljøer. De mest ondskapsfulle handlingene blir ofte utført av mennesker som får støtte for gjerningene i miljøene sine.

Ifølge Bjørnebekk er det oftest barn og unge med få beskyttelsesfaktorer som havner i dårlige miljøer, som for eksempel kriminelle gjenger. Slike beskyttelsesfaktorer kan være omsorgspersoner som foreldre, lærere og gode naboer.

- Når disse ikke er til stede eller ikke fungerer som de skal, blir barna mer sårbare for dårlig innflytelse. Vokser derimot barna opp i optimale miljøer der de får tilfredsstilt sentrale behov, er det ikke sikkert at de dårlige medfødte egenskapene noen gang kommer til uttrykk.